

FULGERĂTOAREA DISPARIȚIE A LUCIEI BERDAN

Foarte puține sunt evenimentele nefericite ale vieții mele care realmente m-au siderat. Ultimul dintre ele este fulgerătoarea dispariție a D-nei Lucia Berdan. Cercetător științific la Institutul de Filologie română „A. Philippide” din Iași și profesor asociat la Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza”, etnologul Lucia Berdan împlinise 61 de ani pe 30 iulie 2003. Dintre ei, 37 i-a consacrat cercetării etnologiei în Institut, precum și „chinuitoarei munci de teren”. A publicat trei cărți de autor și a colaborat la mai multe volume colective. A tradus (împreună cu fiica ei, Ioana Cristina Berdan), pentru prima dată în limba română, trei lucrări clasice ale etnologului A. Van Gennep și o excelentă carte a lui Arthur Weigoll despre *Supraviețuiri păgâne în creștinism*. A mai îngrijit apariția la prodigioasa Editură Polirom a două texte clasice de etnologie românească. Este autoarea a cca. 200 de articole și studii de specialitate și participantă la peste 70 de sesiuni, simpozioane și colocvii de specialitate [vezi bibliografia selectivă anexată].

Îmi amintesc perfect seara în care m-a sunat pentru prima dată cu scopul declarat de a mă felicita pentru textele introductive scrise la cele trei cărți ale lui Marcel Mauss. N-o cunoșteam. Mi-a vorbit mult la prima întâlnire față către față și am înțeles imediat că sunt multe pasiuni care ne leagă: simbolistica socială și religioasă, ritualurilor magico-religioase, miturile și scrierile lui Eliade și Culianu. De atunci a început colaborarea mea cu D-na Lucia Berdan. Făceam schimb de cărți și discutam îndelung despre convergența specialităților noastre. În mod firesc, eu am invitat-o la Simpozionul comemorativ „Ioan Petru Culianu”, iar Domnia Sa m-a onorat cu prefațarea admirabilului volum al lui Arthur Weigoll, *Supraviețuiri păgâne în creștinism* (din nefericire încă nepublicat).

Profesoara Lucia Berdan a fost o specialistă recunoscută și o foarte bună oratoare. M-am convins de acest adevăr în mai multe rânduri, atunci când am invitat-o în direct la emisiunea mea de la TV Bit. Rețin însă în mod cu totul special fascinația (magică?) pe care a exercitat-o asupra unui amfiteatru plin cu studenți ai Facultății de Filozofie. Le-a vorbit despre magia ritualurilor de trecere, subiect pe care urma să-l dezvolte și în cursul masterului de *Antropologie socială și etnologie*. Avea charismă și putere de dăruire. Omul de la catedră sporea dăruindu-se (după celebra vorbă a lui Steinhardt), uitând parcă de toate și lăsându-se stăpânită de misterele lumilor nevăzute.

Deși etnolog de formație clasică (uneori, poate mult prea clasică) – i-a avut ca măștri declarați pe Al. Dima și N. I. Popa –, Lucia Berdan avea o sensibilitate specială către interdisciplinaritate și schimbarea de orientare în etnologie. În ultimul interviu (publicat cu ocazia împlinirii a 60 de ani în revista *Răstimp*, nr. 1, 2003, p. 25-26), folclorista Lucia Berdan nu (mai) paria pe folcloristică, deoarece „... nu mai este prioritară și generală”, ci pe „hermeneutica cercetării etnologice”, domeniu pe care urma să-l aprofundeze în anii următori. Referința precisă era la scrierile lui Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu, Vasile Lovinescu și ... Ion Creangă. De marele scriitor humuleștean, Lucia Berdan s-a simțit apropiată prin bunicul matern de la Vărătic (Neamț).

Chipul bătrânului îi apărea frecvent în momentele grele ale vieții, reproșându-i parcă prea multă râvnă – într-o „pochie” (aici cu sensul de „învățătură”. Să fi fost această apariție repetată un semn al mult prea timpuriei călătorii în lumea de dincolo? Nu știu. Sunt sigur însă că, prins de urgențele momentului, am lăsat o prea mare (și vinovată) tăcere să se adune între noi. N-am sunat-o câteva săptămâni, fiind absolut convins că D-na Lucia Berdan lucrează spornic, cu maxima ei devoțiune, la cartea despre balada populară și la volumul de *Memorii*. Nici în cele mai negre vise nu mi-o puteam imagina bolind. Energia, forța și pasiunea ei deveniseră bine cunoscute. Cred că nimeni, dar absolut nimeni, nu a bănuțit fatala apropiere a morții (nici chiar prietena noastră Silvia Chițimia, cea care i-a sondat în mod special viitorul!).

Într-una din primele seri ale zilei lui decembrie 2003 i-am telefonat cu gândul de a o invita la o serată cu toți profesorii masterului de *Antropologie socială și etnologie*. Gândisem eu că 6 decembrie ar fi fost o zi potrivită pentru a ne revedea. Mi-a răspuns la telefon o voce subțire, vlăguită, ca de păpușă obosită. N-am recunoscut-o. S-a recomandat și din puține cuvinte am înțeles gravitatea situației. Luni dimineața, la 8³⁰, am întâlnit-o (împreună cu soțul, profesorul Berdan) în

fața Spitalului „Sfântul Spiridon”. Era o umbră a omului pe care-l știam. Slăbită, galbenă, cu buzele strânse și vocea ascuțită, avea totuși puterea și demnitatea de a se lupta cu demonii bolii. Îmi stăteau pe limbă unele formule de exorcizare, dar nu doream să întrec măsura. Chiar și așa, speranța mea era că D-na Lucia Berdan va învinge răul. N-a fost să fie. Omul a murit, dar profesorul și specialistul rămân. Prin cărțile scrise și în amintirea studenților, colegilor și prietenilor.

Leția vieții Luciei Berdan cred că poate fi rezumată prin următoarea formulă: *să ai curajul de a îndrăzni la inefabila esență a culturii!* „Un cercetător etnolog are nevoie toată viața de mult curaj: curajul de a porni la un drum pândit de pericole; curajul de a-și apăra propriile păreri, în ciuda a saltului acelora care nu au avut și nu au decât „curajul” de a murdări; curajul de a rămâne ei înșiși și de a nu fi toată viața porta-vocea unor maeștri autodeclarați; curajul de a spune lucrurilor pe nume la momentul potrivit, asumându-și riscurile; curajul de a-și apăra domeniul în permanență asaltat de intruși; curajul de a-și asuma greșelile, ca și realizările; curajul de a face loc, la timpul potrivit, noilor chemați să continue această nobilă (și din păcate, atât de hulită) muncă de etnolog” (*ultimul interviu*).

În decembrie 2003, Lucia Berdan a făcut loc pentru totdeauna noilor chemați. Un loc onorat de numele ei. La vechii romani, *Lucius* (de la *lucio*, *lucere*) era specialistul în *a face lumină*. Lucia Berdan, având ca arhetip pe martira Lucia din timpul împăratului Dioclețian, va continua și dincolo de mormânt să ne lumineze cu învățăturile sale.

Dumnezeu s-o odihnească în pace!

Nicu Gavriluță

Lucia Berdan – Bibliografie selectivă

Volume de autor:

- Balade din Moldova. Cercetare monografică* (cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu și Florin Bucescu), în **C.A.F.**, VI, Iași, 1986;
Fețele destinului. Incursiune în etnologia românească a riturilor de trecere, Editura Universității, Iași, 1999;
Totemism românesc. Structuri mitice arhetipale în obiceiuri, ceremonialuri, credințe, basme, Editura Universității, Iași, 2001;
Cântecul popular epic în context etnofolcloric moldovenesc (sub tipar).

Coautor la:

- Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, vol. I, Editura Academiei, București, 1979;
Descânțece din Moldova. Texte inedite. Cercetare monografică (în colaborare cu Lucia Cireș), în **C.A.F.**, II, Iași, 1982;
Dicționarul general al literaturii române, Editura Academiei, București (sub tipar).

Studii și articole:

- Considerații etnologice asupra unor obiceiuri ale vieții de familie. Rituri de trecere-rituri de început*, în „Studii și articole”, Baia Mare, 1989;
 «*Moartea ritualică*» și «*a doua naștere*», în „Tradiția românească”, Câmpulung Moldovenesc, an. I, nr. 3, nov.-dec. 1992, p. 17-21;
Violența sacră – practică magică de întemeiere, în „Echidistanțe”, Iași, nr. 6-7, iun.-iul. 1993, p. 29-30;
Considerații preliminare la varianta bistrițeano-năsăudeană a „Mioriței”, în „Minerva”, Bistrița-Năsăud, an. V, 1994, nr. 35, p. 6;
Pseudovariante clasice ale „Mioriței”, în „Asachi”, Piatra Neamț, an. IV, 1994, nr. 66, p. 9;
Miorițologie contemporană, în „Cronica”, Iași, nr. 14-15, 31 iulie 1994, p. 7;
Masca-simbol în structura obiceiurilor familiale, în „Asachi”, an. IV, nr. 69, p. 6 și nr. 70, p. 6-7;
 «*Vânzarea simbolică*» – o străveche practică magică în riturile de trecere, în „Datini”, București, nr. 3-4 (8-9), 1995, p. 32-33;
Rit și spectacol în jocul Urșilor din Dărmănești, în „Asachi”, an. V, 1995, nr. 82, p. 4-5 și nr. 83, p. 12;
 «*Pasarea suflet*» în obiceiurile de naștere, în „Studii și comunicări”, Sibiu, tom. IX, 1995, p. 61-68;
Miorița. Mit și destin, în „Revista de lingvistică și știință literară”, Chișinău, nr. 1 (163), ian.-febr. 1996, p. 67-71;
Elena Niculiță-Voronca, folcloristă și scriitoare, studiu introductiv la *Datinele și credințele poporului român*, ediție îngrijită de Victor Durnea, vol. I, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 9-19.